Kulturutskottets betänkande

1976/77: 21

med anledning av motioner angående åtgärder mot utförsel av äldre kulturföremål

Motionerna

I detta betänkande behandlar utskottet följande motioner, vilkas behandling på förslag av kulturutskottet i betänkandet 1975/76:42 uppskjutits till riksmötet 1976/77, nämligen

1975/76:224 av herr Westberg i Ljusdal m. fl. (fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till riksmötet 1976/77 om skärpt förbud mot sådan utförsel av kulturföremål som avses i motionen,

1975/76:2015 av herr Bohman m. fl. (m) vari bl. a. yrkas

3. att riksdagen hos regeringen anhåller att den utredning inom statens kulturråd som skall avge förslag rörande utförsel av kulturföremål får i uppdrag att utreda möjligheterna att införa ett generellt exportförbud.

Motiveringen till yrkandet återfinns i avsnittet "Kultur" i motionen 1975/76:1979.

Övriga yrkanden i motionen 1975/76:2015 behandlas av kulturutskottet i andra sammanhang.

I motionen 1975/76:224 anförs bl. a. att gällande bestämmelser inte kunnat förhindra en betydande utförsel från vårt land av konstföremål, äldre husgeråd och inventarier. Motionärerna erinrar om att statens kulturråd fått i uppdrag att i samråd med riksantikvarieämbetet och Nordiska museet göra en värdering av erfarenheterna av gällande ordning i fråga om utförsel av kulturföremål. Kulturrådet skall också lämna förslag till regeringen beträffande sådana åtgärder som rådet finner motiverade. Enligt motionärernas uppfattning är erfarenheterna när det gäller utförsel av kulturföremål så entydiga, att behovet av skärpt lagstiftning på området framstår mycket klart. Detta bör vara utgångspunkten för en översyn av gällande lagstiftning. Ett förslag om skärpt förbud mot utförsel av kulturföremål bör föreläggas riksmötet 1976/77.

I motiveringen för yrkandet i motionen 1975/76:2015 uttalas bl. a. att det vore rimligt att införa ett generellt förbud mot export av äldre konstföremål, från vilket undantag skulle kunna beviljas. Avsikten med förbudet skulle inte vara att förhindra omsättningen av konstföremål utan att bereda museer och andra svenska kulturvårdande institutioner tillfälle att utöva den förköpsrätt som måste förutsättas vid ett exportförbud.

Gällande ordning

I kungörelsen (1927:129) angående förbud mot utförsel från riket av vissa äldre kulturföremål stadgas förbud mot utförsel av vissa sådana föremål tillverkade före år 1860, nämligen möbler, husgeråd, byggnader och byggnadsdelar samt till byggnader hörande fasta inredningsföremål. Föremål av detta slag, som ingår i personligt bohag, får utföras av person som flyttar till utlandet för att bosätta sig där. I övriga fall skall tillstånd till utförsel inhämtas av riksantikvarieämbetet och statens historiska museer.

Tidigare riksdagsbehandling

I betänkandet KrU 1975/76:9 behandlade utskottet dels en motion med i huvudsak samma innehåll som den nu aktuella motionen 1975/76:224, dels en motion med hemställan om en skyndsam granskning av vilka slag av antikviteter som borde omfattas av ett skärpt skydd mot antikvitetsexport.

I sitt yttrande över dessa motioner, vilka på utskottets förslag avslogs av riksdagen, uttalade utskottet bl. a. att tillgängliga uppgifter visade att det behövdes ett effektivare skydd från samhällets sida mot utförsel ur landet av äldre kulturföremål. Utskottet fann det angeläget att det utredningsarbete som regeringen i oktober 1974 uppdragit åt statens kulturråd att göra i samråd med riksantikvarieämbetet och Nordiska museet kom i gång så snart som möjligt och bedrevs med sikte på att underlag för statsmakternas ställningstagande till gällande ordning i fråga om utförsel av kulturföremål kunde föreligga inom en nära framtid.

Vidare bör nämnas att riksdagen år 1974 i enlighet med justitieutskottets förslag i betänkandet 1974:33 avslog en motion med önskemål om att Sverige skulle tillträda 1970 års UNESCO-konvention angående medel att förhindra olovlig export, import och försäljning av kulturföremål.

Förslag i Nordiska rådet

Ett medlemsförslag om utförsel av antikviteter från de nordiska länderna väcktes i augusti 1975. I förslaget yrkas att Nordiska rådet rekommenderar Nordiska ministerrådet att utreda möjligheterna att bevara äldre nordiska kulturföremål i de nordiska länderna.

Medlemsförslaget har remissbehandlats. Nordiska rådets kulturutskott har i sitt betänkande över medlemsförslaget föreslagit att Nordiska rådet rekommenderar de nordiska regeringarna att vidtaga åtgärder för att lagstiftningsvägen skapa ett skydd mot utförsel av kulturföremål av musealt eller antikvariskt värde från respektive land samt att sträva till att den nordiska lagstiftningen om skydd mot utförsel av sådana kulturföremål harmoniseras utan att skyddet i något enskilt land därvid försvagas.

Utredningsarbete om utförsel av värdefulla kulturföremål

Kungl. Maj:t gav i oktober 1974 i uppdrag åt statens kulturråd att i samråd med riksantikvarieämbetet och Nordiska museet göra en värdering av erfarenheterna av nuvarande ordning i fråga om utförsel av kulturföremål och att avge förslag som rådet kan finna påkallade med anledning av denna värdering.

Styrelsen för statens kulturråd har den 26 oktober 1976 meddelat direktiv för utredningsarbetet. Enligt dessa skall utredningsarbetet göras av en arbetsgrupp som utses av kulturrådets styrelse och i vilken representanter för kulturrådet, Nordiska museet, riksantikvarieämbetet, riksarkivet, statens konstmuseer och tullverket ingår. I direktiven, som är omfattande och detaljerade, anförs i huvudsak följande angående utredningsarbetets syfte och inriktning.

För att regeringens uppdrag skall kunna fullgöras bör en kartläggning av nuvarande förhållanden göras i samarbete med Nordiska museet och riksantikvarieämbetet.

Kungl. Maj:t överlämnade tillsammans med utredningsuppdraget till kulturrådet betänkandet (SOU 1964:22) Förbud mot utförsel av kulturföremål. Utredningen bör bland andra alternativ överväga de förslag som framförs där.

Utredningsarbetet bör utgå från det av regering och riksdag för den statliga kulturpolitiken antagna s. k. bevarandemålet: Kulturpolitiken skall garantera att äldre tiders kultur tas till vara och levandegörs.

Utredningens förslag bör inriktas på positiva åtgärder i syfte att bevara de värdefullaste kulturobjekten i landet. Härmed avses inte endast exklusiva objekt, utan även mindre dyrbara föremål, karaktäristiska för svenskt boende och levnad under skilda epoker.

Förslagen skall ange de kriterier som skall ställas upp för att samhället genom särskilda åtgärder skall hindra utförsel av kulturföremål. Förslagen bör innehålla utkast till ny kungörelse rörande utförsel – och eventuellt införsel – av kulturföremål.

I utredningsarbetet skall de nuvarande formerna för särskilda statliga insatser att rädda exporthotade kulturföremål kvar i landet ses över och de förslag lämnas som eventuellt kan föranledas av denna översyn.

Vidare bör möjligheterna prövas att genom en intensifierad upplysning till allmänheten sprida kunskap om värdet av kulturföremål.

Det bör undersökas vilket behov som finns av kontinuerlig information om gällande bestämmelser till i första hand antikvitetshandeln och speditionsföretag samt möjligheterna att genom utbildning eller på annat sätt förbättra tull- och andra berörda myndigheters förutsättningar att bedöma föremålen vid in- och utförsel.

Behovet av dokumentation av de föremål som förs ut ur landet bör uppmärksammas.

Utredningen bör därvid bl. a. pröva om dokumentationen skulle kunna underlättas genom att antikvitetshandeln åläggs rapportskyldighet rörande föremål som säljs till utländska köpare.

Frågan om utländska föremål som finns i Sverige bör beröras. En del av dessa föremål har kommit att ingå i den svenska kulturskatten.

Frågan om utförsel av svenska kulturföremål måste ses i ett brett internationellt perspektiv. Ett svenskt exportförbud bör i viss utsträckning samordnas med lagstiftningen i andra länder och de internationella överenskommelser som gjorts på området. Denna fråga bör något beröras i utredningsarbetet. Bl. a. bör möjligheterna att få till stånd en ökad harmonisering mellan de nordiska ländernas lagstiftning på området undersökas.

Även om utredningsarbetet skall bedrivas utifrån kulturpolitiska utgångspunkter måste hänsyn tas till vissa andra aspekter. Sålunda måste möjligheterna att i praktiken kontrollera efterlevnaden av ett eventuellt vidgat utförselförbud noga beaktas liksom nödvändigheten av att den legala utförseln av kulturföremål och annan export inte onödvändigtvis försvåras eller fördröjs. Motsvarande gäller eventuella förslag rörande införsel av kulturföremål. Hänsyn måste också tas till allmänhetens intresse av att utan besvärande formaliteter passera landets gränser. Vidare måste av Sverige ingångna internationella handelsavtal och andra överenskommelser av betydelse för utredningsuppdraget beaktas.

Principen om den personliga förfoganderätten över enskild egendom bör i huvudsak hävdas. Det innebär att nuvarande undantag från utförselförbudet för personligt bohag vid flyttning inte skall hävas. Gällande bestämmelser rörande utförsel av arv, gåvor och donationer kan knappast heller komma att rubbas.

Skattetekniska och andra aspekter av liknande art som kan anläggas på frågan bör i stort sett lämnas åt sidan. Det kan dock finnas anledning att belysa effekterna av att försäljning vid auktioner – till skillnad mot försäljning i andra former – är befriad från mervärdeskatt.

Påföljderna för brott mot utförselbestämmelserna skall inte beröras i utredningsarbetet. Om påföljderna för olovlig utförsel av kulturföremål och försök därtill finns stadgat i lagen om straff för varusmuggling.

Utskottet

Det utredningsarbete om utförsel av värdefulla kulturföremål som Kungl. Maj:t i oktober 1974 uppdrog åt statens kulturråd att göra i samråd med riksantikvarieämbetet och Nordiska museet har ännu knappast påbörjats. Direktiv för utredningsarbetet har först nyligen fastställts av kulturrådets styrelse. Av dessa framgår att utredningen om möjligt bör framlägga sina förslag i sådan tid att de kan ligga till grund för beslut vid riksmötet 1978/79.

Direktiven, som i vissa delar återgivits i det föregående, visar klart att en skärpning och effektivisering av skyddet mot utförsel av kulturföremål bedömts kräva både en omfattande kartläggning av nuvarande förhållanden och ingående överväganden rörande delvis mycket komplicerade problem. Utskottet kan mot denna bakgrund inte tillstyrka yrkandet i motionen 1975/76:224 med anhållan om förslag vid innevarande riksmöte om ett skärpt förbud. Utskottet anser det angeläget att den tidsplan som givits i utredningsdirektiven följs, så att inga ytterligare förseningar uppkommer. Med det anförda avstyrker utskottet motionen 1975/76:224.

I betänkandet (SOU 1964:70) Förbud mot utförsel av kulturföremål föreslogs ett generellt exportförbud beträffande kulturföremål som nått en

viss ålder, i regel 100 år. Förbudet skulle omfatta alster av bildkonst, konsthantverk och konstindustri, vissa skrifter och andra föremål av allmänt person- eller kulturhistoriskt intresse. Utredningsmannens förslag resulterade inte i någon ändring av gällande utförselbestämmelser. Betänkandet har emellertid överlämnats till statens kulturråd i samband med utredningsuppdraget. Enligt direktiven bör utredningen bland andra alternativ överväga de förslag som framförts i nämnda betänkande. Ett utförselskydd som tekniskt utformas så att alla antika kulturföremål av vissa kategorier omfattas av exportförbud kommer således att övervägas av utredningen. En sådan utformning av skyddet har starka beröringspunkter med den ordning som föreslås i motionen 1975/76:1979 och som givit anledning till yrkande 3 i motionen 1975/76:2015. Med hänsyn härtill och då utredningsuppdraget innefattar en ingående prövning av olika vägar att nå fram till lämpliga utförselbestämmelser anser utskottet det inte påkallat med några tilläggsdirektiv till utredningen. Yrkande 3 i motionen 1975/76:2015 avstyrks därför.

Under åberopande av det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen avslår motionen 1975/76:224,
2. att riksdagen avslår motionen 1975/76:2015, yrkande 3.

Stockholm den 30 november 1976

På kulturutskottets vägnar
GEORG ANDERSSON

Närvarande vid ärendets slutbehandling: herrar Andersson i Lycksele (s), Sundman (c), Nilsson i Agnäs (m), Green (s), fru Frænkel (fp), herrar Norrby (c), Sörenson (s), Bladh (s), Richardson (fp), fru Eliasson (c), fru Rönnung (s), fröken Öhrsvik (s), fröken Eliasson (c) och herr Karlén (m).